

תורה ומדינה הלכה למעשה-מעמד של בתי המשפט האזרחיים ע"פ ההלכה

- פרשת משפטים פותחת בפסוק: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". חז"ל דורשים מפסוק זה, כמובא במסכת גיטין, שיש להביא את המשפטים והדינים שיש לעם ישראל לפניהם ולא לפני עכו"ם. עוד דורשים מהמילה לפניהם, שאין לדון בפני הדיוטות. מכלל לאו מבינים הראשונים, שמי שיש להביא את הדינים לפניהם, הינם הדיינים המומחים והסמוכים איש מפי איש עד למשה רבנו. הצורך בהבאת הדינים כולם בפני הסמוכים בלבד, מציב בעיה העולה כבר בדברי הגמ'. שהרי בימינו, אין בנמצא סמוכים איש מפי איש. הסמיכה הנהוגה בימינו עניינה, לאשר את היותו של הסמוך ראוי לכהן כדיון ורב, אך אין בה משום סמיכה הנצרכת ע"פ דרשת הפסוק. אם כן לכאורה, ע"פ דרשה זו, לא ניתן יהיה לשפוט אדם בימינו. לשאלה זו נדרשת הגמ' ואומרת, שכיום אותם ת"ח הממונים דיינים, משמשים כעין שלוחים של אותם ת"ח שהיו סמוכים איש מפי איש. לכאורה שליחות זו סותרת דין תורה, האומר שאסור להביא את הדין בפני אלו שאינם סמוכים, כיצד ניתן, ע"י מינוי השליחות, לעקוף איסור זה, ולמנות דיינים שאינם סמוכים, ולהביא בפניהם את הדינים?
- ע"מ לענות על שאלה זו, יש להבין את דברי הגמ' הנ"ל בגיטין. הגמ' אומרת בפשטות, שישנם שני לימודים הנלמדים מהמילה לפניהם, המובאת בפסוק. מפשט הגמ' היה ניתן להבין, שמדובר על מחלוקת בין שתי דעות. דעה אחת בגמ' סוברת, שלומדים מכך שאין להביא את הדינים בפני הגויים, והדעה השנייה סוברת, שאין להביא את הדינים לפני הדיוטות. אולם נראה מדברי הרמב"ם וראשונים נוספים, שהביאו את שתי הדעות להלכה. כלומר, הבינו שלא מדובר במחלוקת, אלא בשני לימודים היוצאים ממילה אחת בפסוק. לכאורה הדבר קשה, כיצד ניתן ללמוד שני לימודים ממילה אחת בלבד. אלא שהראשונים מבינים, שאין שני לימודים, אלא לימוד אחד, ממנו נובעות שתי השלכות. התורה מלמדת אותנו, שמצוות עשה להביא את הדינים שיש לנו בפני סמוכים בלבד. ממילא אוסרת עלינו התורה להביא את הדינים בפני כל מי שאינו סמוך, דהיינו גויים, וכן יהודים שלמרות היותם ת"ח, אינם סמוכים. העושה כן עובר בעשה מן התורה, הנלמד מהמילה "לפניהם". מפשט דברי הגמ' כפי שהסברנו, עולה כי אין הבדל מהותי בין הבאת הדינים בפני עכו"ם, לבין הבאתם בפני הדיוטות. אם כן עולה השאלה, מדוע הגמ' בגיטין אומרת רק על הדיוטות, שכיום מקימים את שליחות הסמוכים ודנים מכוחה, ולא אומרת זאת גם על עכו"ם, שיכולים להוות כשלוחים של אותם הסמוכים באותו אופן?
- תשובה לשאלה זו העולה מדברי הגמ', נמצאת בדברי הר"ן, הסובר שישנו הבדל מהותי בסיבת האיסור של התדיינות בפני עכו"ם, לבין התדיינות בפני הדיוטות. הר"ן אומר, שהבעיה בהתדיינות בפני הדיוטות הינה, פגיעה בכבודם של הדיינים הסמוכים, שנשמכו ע"מ שיוכלו לדון ע"פ תורה, והנה ישנם כאלו שדנים בלא צורך בסמיכה זו, ממילא, מה הואיל חכמים בתקנתם. בעיה זו פתירה, כאשר הדיינים הסמוכים למעשה מייפים את כוחם של ההדיוטות לדון, וע"י כך למעשה מוחלים על כבודם, ממילא אין כל בעיה להדיוטות לדון באופן זה. לעומת זאת, הבעיה בהתדיינות בפני עכו"ם בערכאותיהם הינה, לא רק זילות כבודם של הדיינים הסמוכים, אלא כדברי התנחומא חילול ה', וכפירה בקב"ה, והרמת יד בתורת משה. כאילו הקב"ה ידע לומר את דברו בנושאים פנימיים יותר, כשבת, כשרות וכדומה, אך אין הוא יכול לנהל את עולמו ע"י המשפט. כביכול עזב ה' את הארץ, ועוסק ומנהל הוא את העליונים בלבד. סיבה זו לא מאפשרת לדיינים הסמוכים למנות את הדיינים בערכאות של גויים לשליחים שלהם בדין, משום שאין בכך רק זילות כבודם, אלא זילות כבודו של הקב"ה כדברי התנחומא הנ"ל. אולם לכאורה קושייתנו לעיל חוזרת, כיצד לומדים שני עניינים שונים במהותם מפסוק אחד? נראה לומר, שמהפסוק לומדים רק את חיוב ההליכה לפני דיינים סמוכים משום כבודם ויקרתם. בעיה זו פתירה, כאשר מוחלים על כבודם, הן ביחס להדיוטות, והן ביחס לעכו"ם. אולם אחר שנפתרה בעיית כבודם של הדיינים הסמוכים העולה מהפסוק, נותרה על כנה הבעיה של חילול וביזוי כבוד ה' יתברך, וביזוי התורה. בתנחומא מובאים שני היסודות במקביל. היסוד הנלמד מן הפסוק "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", לפיו אין לדון בפני אף אחד למעט דיינים סמוכים, ובין השאר חל מתוך כך איסור התדיינות בפני ערכאות של גויים. היסוד השני העולה מהתנחומא הינו, שבפני עכו"ם, מעבר לאיסור ההתדיינות בפניהם משום זילות כבודם של המומחים, ישנו איסור התדיינות משום חילול כבודו של ה' יתברך העולה מן הפסוק "כי לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים". מפסוק זה עולה, שאסור להתדיין בפני גויים, אף כאשר ישנה מחילה של הדיינים הסמוכים.
- בימינו, כפי שמבארים הראשונים, אין כלל דיינים סמוכים, וזו הסיבה גם שישנו מינוי שליחות לכל הדיינים, לדון מכח אותם סמוכים, בלא מינוי שליחות זה, לא היה עומד העולם. לכן חז"ל הבינו, שישנו אומדנא דמוכח, שימחלו הסמוכים על כבודם, ויאפשרו להדיוטות לדון, שאלמלא בתי הדין ומוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו. מאידך גיסא אין כל אפשרות ללכת

לערכאות של גויים, בגלל חילול ה' שבדבר, הנובע מהפסוק הנ"ל כמובא בתנחומא. זו גם הסיבה, שלמרות שהרמב"ם מביא, שהאיסור להתדיין בפני גויים, נובע מהפסוק "אשר תשים לפניהם", השו"ע משמיט פסוק זה. נראה שהסיבה לכך הינה, משום שהאלטרנטיבה בימינו להתדיינות בפני עכו"ם, הינה התדיינות בפני דיינים שאינם סמוכים, ממילא האיסור לדון בפניהם, אינו נובע מהפסוק אשר תשים לפניהם, היינו לפני הסמוכים, משום שכיום אינם בנמצא, אלא נובע מחילול ה' הנורא, העולה מפנייה לערכאות הנובע מהפסוק "ולא כצורנו צורם ואויבינו פלילים". מהפסוק זה עולה, שגם כיום, שהאיסור להתדיין בפני הגויים אינו נובע מהחוב להתדיין בפני סמוכים, ישנו איסור חמור להתדיין בפני ערכאות של גויים, משום חילול ה' שיש בדבר.

יש שרצו לומר, שלמרות האיסור החריף להתדיין בפני הגויים, כמובא ברמב"ם ובשו"ע בצורה חריפה קיצונית ולא אופיינית בדבריהם, ישנו פתח בימינו, עת חזרנו לארצנו, ובנינו את מדינתנו, והחוק במדינת ישראל אינו מושתת ע"פ תורתנו הקדושה, למצוא מקום לכינונה של מערכת שיפוט זרה, שאינה שופטת ע"פ תורה, כל זאת בהסכמת חז"ל. המקור לדבריהם הינו הביטוי המובא בגמ' ובראשונים - "ערכאות שבסוריא". מובא במשנה, שיכול כל אחד מבעלי הדין לומר, שאינו מעוניין לדון בפני בית דין מסוים, אלא בפני בית דין אחר. הגמ' מבינה שפריבילגיה זו, הניתנת באופן שווה, אפילו לאדם שלווה כסף מחברו והלה תובעו על כך, הינה "בערכאות שבסוריא". הראשונים בהביאם דין זה מבארים, שערכאות אלו אינם דנים ע"פ דיני התורה, ובכל זאת ניתן לדון בפניהם. לכאורה הדבר תמוה. הרי ראינו שישנו איסור חמור לדון שלא ע"פ דיני תורה, איך הגמ' מתירה זאת בצורה כה פשוטה? רצו המתירים לומר, שהתירוץ לסתירה זו הינו, שלמעשה האיסור לדון בפני הגויים, היינו בפני הגויים עצמם, אך כאשר הדינים הינם דיינים של גויים, ולא ע"פ משפטי התורה, אין בכך בעיה כאשר הדיינים הינם דיינים יהודים. אולם נראה שע"פ הבנת כלל הראשונים בסוגיא, לא ניתן להבין כך כלל את דין ערכאות שבסוריא. הר"ן בהביאו את דין ערכאות שבסוריא אומר, שהסיבה למינוי שלהם באזורים מסוימים, למרות שאינם בקיאים בדיני התורה הינה, משום שאין בסביבתם ת"ח היודעים לדון דיני התורה. ממילא, אותה סברא, שמכוחה מובא בגמ' תוקף לכך שדיינים היודעים דיני תורה אך אינם סמוכים, יכולים לדון ולא עוברים בכך על איסור לפנייהם ולא לפני הדיוטות, ה"ה שגם אלו, כאשר אין בנמצא גדולי תורה כלל, עדיף לדון בפני כאלו שאינם יודעים כלל תורה, ולא ללכת בפני דייני עכו"ם כשזו האלטרנטיבה, משום שבכך נגרם חילול ה'. מדייק הר"ן בדבריו, שאותם ערכאות שבסוריא שאינם ת"ח, ידונו ע"פ אומד דעתם, ולא ע"פ חוקי אומות אחרות. גם מדברי המאירי הסובר שמותר לערכאות שבסוריא לדון גם ע"פ חוקי אומות אחרות, אין זה כהליכה ע"פ חוקי הגויים, אלא ידונו ע"פ שיקול דעתם, וכשיסתפקו בדבר יפנו, בלית ברירה, לראות כיצד פסקו הגויים בחוקיהם, משום שאין הם יודעים, כיצד יש ללמוד תורה, ולהוציא דיינים אלו ע"פ תורה. הצד השווה שבכל דברי הראשונים, שמטרת היתר הערכאות שבסוריא הינה, למנוע הליכה לערכאות של גויים. מובן ע"פ דבריהם, שהאיסור להתדיין ע"פ הגויים, אינו רק נוגע בהשאלה האם הדיין הינו יהודי או לא, אלא גם האם הוא פוסק ע"פ דיני תורה או לא. רק כאשר אין בנמצא דיינים הפוסקים ע"פ תורה, יש למנות, בהסכמת כלל הציבור, דיינים הפוסקים שלא ע"פ תורה, אלא ע"פ שיקול דעתם. כל זאת כדי למנוע מהציבור להתדיין בפני ערכאות של גויים. בכך, לא רק שיש איסור תורה, אלא חילול ה' גדול. ממילא מובן מדוע לא ניתן להבין, כדברי הרוצים להתיר מצב זה, של בתי משפט עם שופטים יהודים, הפוסקים ע"פ תמחיל חוקים בריטים עותומניים וכדומה. שהרי כיוון שהאיסור הינו חילול ה', אין ספק שיש חילול ה' גדול, בפסיקה כנגד חוקי התורה באופן מוצהר ומופגן. משא"כ כאשר פוסקים ע"פ שיקול דעת של הדיין, שבכך אין משום התכחשות לדיני התורה, וניסיון למצוא תחליף אנושי לחוקי התורה, בדמות חוקים של אומות אחרות, אלא ברירת מחדל, למצב בו אין בנמצא ת"ח, היודעים לפסוק ע"פ תורה. זאת ועוד, כפי שמובא בדברי הר"ן מפורשות, כל הליגיטימציה של ערכאות שבסוריא לדון הינה, כאשר אין לומדי תורה. אולם כאשר ישנם לומדי תורה, לא ניתן לציבור לקבל על עצמו שופטים שאינם בקיאים בתורה. כך ניתן גם לתרץ את דבריו במקום אחר, בו אומר, שלא ניתן לציבור לקבל על עצמם דיינים שאינם יודעים דיני התורה. אלא שכפי שהוא אומר בעצמו, ערכאות שבסוריא מותרים רק כאשר אין בנמצא ת"ח, הפוסקים ע"פ תורה, אולם ציבור הרוצה לקבל על ע"פ דיינים שאינם בקיאים בתורה, במקום שישנם בקיאים בתורה, לדברי הר"ן אסור למנותם אף באופן זה, כפי שאסור למנות במצב זה שופטים גויים. כלומר כאשר ישנה אפשרות למנות שופטים ת"ח הפוסקים ע"פ תורה, כשם שישנו חילול ה' במינוי שופטים גויים, ה"ה לדברי הר"ן, שישנו חילול ה' במינוי שופטים יהודים הפוסקים ע"פ שרירות ליבם. משום שבאופן זה, מינוי שופטים אלו, נובע מתוך אי אמון מוחלט בשפיטה ע"פ תורה, מה שאין כן כאשר אין בנמצא גדולי ת"ח, אז, מחוסר ברירה, ממנים שופטים שאינם בקיאים בתורה. ממילא מובן, שבגלל חוסר ברירה זו, אומדנא דמוכח,

שמינו הדיינים הסמוכים גם דיינים אלו כשלוחיהם, כשם שמינו מסיבה זו בימינו, דיינים שאינם סמוכים משום שאין הסמוכים בנמצא. באותו אופן יש להבין גם את דברי הרשב"ש ודברי הרשב"א, שלא הביאו את חילוקו של הר"ן, בין מקום שיש בהם ת"ח למקומות אחרים. מדבריהם עולה לכאורה, שבכל מקום שהציבור קיבל על עצמו דיינים שאינם בקיאים בדיני תורה הולכים על פיהם. נראה לומר, שגם לדעתם אפשרות זו הינה רק במקום שאין ת"ח, אחרת, לא ברור כיצד יסבירו את האיסור לפנות לערכאות של גויים משום חילול ה' שיש בדבר. זו גם הסיבה, שהביאה את הר"ן לחלק בין מקום שישנם ת"ח, שאז הפנייה לעמי ארצות שישבו בדין אסורה משום חילול ה', לבין הושבת עמי ארצות בדין כאשר אין ברירה, משום שאין בנמצא ת"ח, ואם לא ימנו עמי ארצות שיפסקו לפי שיקול דעתם, ילכו המתדיינים לפני ערכאות של גויים הפוסקים ע"פ חוקי הגויים, ובכך יהיה חילול ה' גדול יותר. כך גם מבין את דבריהם החזון איש, וכן נראה מדברי הרמ"א, שמביא את דברי הרשב"א והר"ן בחדא מחתא, ולא מציין שהינם חלוקים בדעותיהם. **בימינו כמובן ישנם ת"ח לרוב בכל אתר ואתר, כולל בתי דין פעילים היושבים בדין, כך שאין כל היתר, אפילו להבנות בדין ערכאות שבסוריא, לקחת חלק במערכת המשפט האזרחי. זאת ועוד, הבנה זו המתירה לשופטים יהודיים לשפוט שלא ע"פ חוק התורה, לא התקבלה ע"י אף פוסק שהוא, ונאמרה ע"י משפטים יראי שמים, אשר בדבריהם ניסו להכשיר את מעשיהם אשר הם עושים, בלא קבלת היתר תורני מאף ת"ח. בפרט חמור הדבר, כאשר אנו רואים את החומרא הרבה אשר חז"ל לאורך כל הדורות ראו בחילול ה' שיש במערכת שיפוטית זו, שאותם משפטים לקחו לעצמם את היכולת לפרש את דברי הגמ' כרצונם, תוך התעלמות מוחלטת מהעובדה, שאף גורם תורני לא מודה לדבריהם. יתרה מזאת, לדברי הרב עובדיה בערכאות של גויים יש חילול ה', אך אל לנו לבא בטענות אליהם, שהרי הינם מצווים להקים לעצמם מערכת בתי דין, ולשפוט ע"פ חוקיהם, כחלק משבע מצוות בני נח. אולם כאשר שופטים יהודים משתתפים במערכת שפיטה שכזו, אין לך חילול ה' גדול מזה.**

למרות האיסור החמור להתדיין בפני ערכאות של גויים, מצאנו בדברי הפוסקים, שאם ישנו מנהג להתדיין בבוררות של אנשי מקצוע בתחומים שונים, ניתן ללכת אחרי מנהג זה, כפי שמביא ר' עקיבא איגר. מדבריו עולה, שאפילו במקום שישנם ת"ח, מותר לדון ע"פ אותם בוררים, ולא להזדקק לבתי הדין הדנים ע"פ תורה, ואף יכול אחד הצדדים, לכופו חברו לדון בבוררות זו ולא בפני בית הדין הרבני, כאשר זהו מנהג המדינה. לכאורה קשה ע"פ דברינו לעיל, מכיוון שבוררות זו הינה כעין ערכאות שבסוריא, מותר להתדיין בפניהם רק כשאין בנמצא בתי דין הדנים ע"פ תורה. עוד עולה מדברי הש"ך, בהבנתו בדברי המרדכי, שלמרות איסור ההתדיינות בפני ערכאות של גויים, מותר לדון בפני גוי באופן אקראי, היינו בלא להתייחס אליו כדין קבוע, אלא כבורר מזדמן. משמע מדבריו, שאפילו אם פוסק ע"פ חוקי הגויים, אין בכך משום איסור התדיינות אצל ערכאות של גויים. **מדברי אחרונים אלו עולה ביתר שאת, שלא כמו אותם משפטים יראי שמים, אשר ניסו לומר שאיסור ההתדיינות בפני ערכאות של גויים, הינו מפאת היות הדיינים עצמם גויים, אך אם הינם יהודים הפוסקים ע"פ חוקי הגויים, מותר הדבר. הסיבה לכך כדברי הש"ך הינה, משום שמכיוון שבימינו אין דיינים סמוכים, וממילא האיסור להתדיין בערכאות של גויים הינו משום חילול ה' בלבד, כאשר אין בהתדיינות בפני גורם שאינו בית דין רבני משום קריאת תיגר על חוקי התורה באופן בוטה ופומבי, אלא ניסיון תמים לפתירת סכסוכים בדרכי בוררות אלו ואחרים, הדבר מותר. איסור ערכאות של גויים מתחיל, כאשר ישנו ניסיון מובהק ליצירת תחליף למערכת שיפוטית, ע"פ חוקים הזרים לתורת ישראל בצורה מערכתית ומסודרת, במערכת היושבת בבתי משפט מאורגנים ומסודרים, באופן סדיר ורציף, כפי שקיים באופן מובהק ביותר כיום במערכת המשפט האזרחית במדינת ישראל. נראה שזוהי גם הסיבה ללשון הגמ' והפוסקים לאסור "ערכאות של גויים". לא דיינים גויים, כי אם ערכאות. מערכת שלמה, הקוראת תיגר על תורת ישראל. אולם בבורריות אלו ואחרות, אין כל דבר רע, גם כאשר הבורר גוי, אפילו אם יפסוק באופן אקראי, ע"פ דיני הגויים.**

כפי שהעלנו באריכות רבה, ההתדיינות בערכאות של גויים אסורה, לא רק בזמן שישנם דיינים סמוכים, אלא גם בימינו, וההולך להתדיין בפניהם, וכ"ש האמון והשותף בהקמת וחזוק מערכת זו, יש בכך משום חילול ה', והרמת יד בתורת משה. למרות חומרת הדין מצאו חז"ל פתחים לא מעטים בדין זה, ואמרו שאדם שאין בעל דינו מסכים לבא עמו לבית הדין, יבקש אישור מבית הדין לתובעו בערכאות של גויים, ואחר כך יכול לתובעו שם. המקור להיתר זה הינו הגמ' ב"ק, שלמעשה כלל לא אומרת דבר וחצי דבר בעניין זה, אלא אומרת משפט, הנראה על פניו כהנהגה מוסרית ותו לא, שאם חברך לא עונה לך, ולא משתף עמך פעולה הרם בפניו חומה גבוהה. מאמירה לא הלכתית זו, הבינו הגאונים, שמותר לתבוע בערכאות בעל דין שלא מוכן להתדיין בבית הדין הרבני. לכאורה

קשה לאן נעלם חילול ה' הנורא שיש בכך, וכי בשביל צורך ממוני גדול ככל שיהיה, נתיר לאדם לעשות עברה כה חמורה? עוד תמוה, מדוע לא לומדים היתר זה מדברי הגמ' המפורשת בע"ז, המתירה להעלות שטרות בערכאות של גויים, מפני שהוא מציל מידם. שאלה נוספת יש לשאול על דברי הרמב"ם, המוסיף על דברי הגאונים הנ"ל, ומחייב בטרם ההתדינות בפני עכו"ם, לקבל לכך אישור מבית הדין הרבני, מה מועיל האישור מבית הדין? נראה לומר ע"פ דברינו, שכיום אין איסור עצמי להתדיין שלא בפני סמוכים שהרי אינם בנמצא. ממילא כל האיסור הינו רק משום חילול ה' הגדול, הקיים בהתדיינות באלטרנטיבה שיפוטית, הקוראת תיגר על יכולתה של תורתנו הקדושה, לנהל חיי משפט וחברה תקינים ע"פ תורה. כפי שהוכחנו, כאשר אין מדובר בנתינת יד לאלטרנטיבה שיפוטית מערכתית, אין איסור להישפט באופן זה. כאשר ישנה בקשת אישור מהדיינים בית הדין לפנות לערכאות, למעשה גורם לבתי המשפט האזרחיים לשמש כעין הוצאה לפועל, המיישמת פסק דין של בית הדין. כפי שהזכרנו בעבר, הוצאה לפועל אינה מהווה גורם שיפוטי מובהק, אלא שימוש בבתי המשפט כעין שוטרים האוכפים את החוק, ממילא מובן אם כן, מדוע אין בכך חילול ה'. שהרי אין כאן תחליף מערכתי ומסודר לבתי המשפט, אלא כלי אכיפתי של פסק בית הדין הרבני. לכן גם התירו הפוסקים פניה להוצאה לפועל בימינו, ואמרו שאין בכך משום איסור ערכאות של גויים, מפני שאין בכך חילול ה' כפי שהסברנו. עוד יש לומר, שמכיוון שהאיסור לאדם להתדיין בפני מערכת שנותנת אלטרנטיבה שיפוטית לבתי הדין הרבניים, הינו משום חילול ה' בלבד. כאשר עשה כל יכולתו להגיע לפתח בתי הדין הרבניים ולא עלה בידו, ורק אז הולך הוא לערכאות של גויים, אין עוד משום חילול ה'. שהרי לא רואה במערכת זו כאלטרנטיבה לבתי הדין, אלא חבל הצלה יחיד לרכושו הנמצא לטענתו לא כדין אצל חברו. הלימוד של היתר פנייה לערכאות כשבעל הדין לא מוכן להתדיין ע"פ דיני תורה ע"י הגאונים, הינו מהסברא שהסברנו, והלימוד מדברי הגמ' ב"ק הינו מעין אסמכתא בעלמא לדבריהם. אי יכולת הלימוד מהגמ' בע"ז, האומרת לכאורה היתר זה מפורשות, הינה משום שמגמ' זו עולה, שמותר לכתוב השטרות בערכאות של גויים, אך איך בכך כל היתר להתדיין דיון משפטי בפניהם. חידוש הגאונים כאמור מסברא, מרחיב היתר זה ומסביר, שכשם שמותר לכתוב שטרות בפני ערכאות, משום שאין בכך תחליף מערכתי כלשהו להתדיינות בבתי הדין, אלא שימוש טכני בשירותם של הערכאות, כך גם על זו הדרך, התדיינות בערכאות מותרת, כאשר אחד הצדדים לא מעוניין להתדיין בבית הדין הרבני, ואין כל דרך לאכוף עליו זאת, אחר בקשת האישור מבית הדין הרבני, שגם במקרה זה, אין משום קריאת תיגר על מערכת בתי הדין הרבניים, אלא הפיכת הערכאות לשמש כעין הוצאה לפועל, תפקיד שאינו מתפקידי הליבה של מערכת המשפט, וגם זאת רק באופן אקראי. עוד יש לומר, שבקשת האישור להתדיינות בפני הערכאות מבית הדין הרבני, נובעת מהעובדה, שכל כוחם של בתי הדין בימינו הינו מכח השליחות שניתנה להם מהדיינים הסמוכים שהיו בעבר. אם כן, כל מי שדן שלא ע"פ תורה, אינו כלול באותה שליחות גורפת, וצריך לקבל מינוי שליחות נוסף מהדיינים בימינו, שהינם באי כוחם של הדיינים הסמוכים. רק אחר זאת יכול לדון גם הוא מכח היותו שליח של הסמוכים, אשר התמנה ע"י באי כוחם- הדיינים בימינו.

- בעניין עורכי הדין אמרו הפוסקים, שההיתר לייצג את מרשם בבתי הדין האזרחיים, נובע מתפקידם לעשות חסד ולהציל עשוק מיד עושקו. הפוסקים התירו לשמש כעורך דין, הן כסנגורים, כאשר התביעה כנגד מרשם הינה בבית המשפט, וממילא כשם שלמרשם מותר להתדיין שם, משום שזומן לשם שלא ברצונו, כך גם להם מותר לעשות כן, משום שהם עושים חסד עם מרשם ומצילים עשוק מיד עושקו. אך התירו גם הפוסקים לשמש בפרקליטות המדינה, כנציגי המדינה בתביעות כנגד אזרחים במשפט הפלילי. עקב החלטת מדינת ישראל, למשפט זה לדאבוננו לא ניתן מענה בימינו מבתי הדין הרבניים. לכן אין ספק שמותר לשמש כפרקליטים בפרקליטות המדינה, שיש בכך הצלת אזרחים רבים בהבאת פושעים לדין, ביעור הרע מקרבנו והפיכת החברה במדינת ישראל לנקייה ומוסרית יותר. על אף שיש חילול ה', בכך שאין כח לדייני בתי הדין לדון במשפט הפלילי, מ"מ כיוון שזה המצב כיום, וההתדיינות בבתי המשפט האזרחיים בדין פלילי הינה כורח המציאות, יש בהליכה למקומות כמו פרקליטות המדינה, מצווה גדולה של "ובערת הרע מקרבך". זאת ועוד, כידוע מעמד בתי המשפט היום חזק, לעיתים רבות, עוד יותר מהריבון עצמו- הכנסת והממשלה. לעיתים ניתן לומר, שפרקליטות המדינה על זרועותיה השונות, מובילה את סדר היום במדינה. לכן ישנה חשיבות בלתי רגילה להכנסת כוחות תורניים למקומות אלו, ובכך לקדם את המדינה למקומות טובים יותר, ע"פ תורת ישראל. אולם הפוסקים סוברים, שהיתר השימוש כעורך דין במקומות אלו, לעיתים רבות, דורש מעורכי הדין לעשות דברים אסורים ע"פ תורה, מעבר להליכה לערכאות שמותרת כדלעיל. לכן חייב להיות כל עורך דין, בפרט זה הנמצא בפרקליטות

להיות מחובר לת"ח ע"מ שידע מה מותר לו לעשות וממה צריך הוא להתחמק. אולם נראה שאין להסתפק בכך שעורכי הדין יתייעצו עם תלמידי חכמים, משום שהצורך בכך גדול וקריטי. יש להקים מערכת יעוץ תורני, הנותנת מענה יומי לעורכי הדין יראי השמים, אשר נשלחו למשימה המורכבת מאוד, אשר יש ללכת בה בין הטיפות, בין איסורים חמורים של חילול ה', לבין מצווה גדולה של תיקון החברה. חייבים הם לקבל מענה הלכתי מסודר, זמין ויומ יומי. בד בד מוטלת עליהם חובה מיוחדת של לימוד הסוגיות, והעמקה בהם, לדעת מה מותר לעשות, ומתי מוטל עליהם להתחמק, מפאת איסורי התורה שבדבר. כמובן שאומרים הפוסקים, שאסור לשמש עורך דין המייצג תובע במשפט אזרחי, שהרי תובע זה עושה איסור בכך שלא מתדיין בבית דין רבני אם לא קיבל לכך אישור מבית הדין, ממילא עורך דין המייצג עובר משום מסייע לידי עוברי עברה, אפילו אם הלה לא מעוניין כלל ללכת לבתי הדין הרבניים.

- בעניין שימוש כשופטים בבתי המשפט האזרחיים, הדבר חמור שבעתיים. שהרי לא ניתן לטעון שהשופטים מצילים עשוק מיד עושקו, שאינם מסייעים לאדם, אלא מכריעים דין, שלעיתים רבות מנוגד לדין תורה. בפרט שבניגוד לעורכי הדין, שאינם מהווים את עצם הערכאות, אלא רק מסייעים לאנשים בתוך מערכת זו, ואינם מקבלים החלטות, אלא רק מכוונים את המשפט לטובת מרשם, השופט מקבל החלטות שמנוגדות לחלוטין לדיני תורה, וגם אם פוסק כדיני תורה אין בכך תועלת, משום שכאמור הוא עצמו הערכאות, הוא עצמו מהווה את חילול ה' הנורא, של נתינת אלטרנטיבה מסודרת לשפיטה כנגד דיני התורה. לכן אמרו הפוסקים כולם, שאין שום היתר לשמש כשופט בבתי המשפט האזרחיים. ישנה דעת יחיד של הרב דב ליאור, הסובר שכשם שמותר לתבוע מטעם פרקליטות המדינה בבתי המשפט, ע"מ לתקן את החברה, כך גם מותר לשמש שופט בדין הפלילי. אולם גם לשיטתו קשה לראות, כיצד אדם נכנס למערכת זו, שהרי עלול להבין באמצע המשפט שמוכרח הוא לפסוק ע"פ עקרון מסוים הנוגד דין תורה, מה יכול לעשות במצב זה. הרי גם במשפטים פליליים, ישנם חלקים מסוימים שמחויב הוא לפסוק ע"פ עקרונות שיפוטיים הסותרים דיני תורה. בפרט שלא ברור אם ישנה אפשרות טכנית, להתמנות כשופט לדנים המוגדרים פליליים בלבד. בנוסף שיטתו מוקשה מאוד ע"פ כל מה שהבאנו לעיל. שהרי השופט עצמו בשבתו על כס המשפט, אף אם פוסק רק ע"פ דיני ישראל באופן תיאורטי, גורם לחילול ה', בניגוד לעורכי הדין שהינם רק כמסייעים למרשם. למרות שרוב העיסוק במשפט הפלילי עוסק בחוקי הכנסת, אשר יש להם תוקף תורני מכח דינא דמלכותא, לא די לפסוק ע"פ דיני תורה, או חוקים המאושרים ע"פ תורה מכח דינא דמלכותא, אלא צריך שהשופט לא ישתייך למערכת אשר מהווה אלטרנטיבה לדיני תורה, וגם יהיה דיין הבקי בדיני תורה. ממילא גם אם בדיונים מסוימים כל הדיון יסוב סביב חוקי הכנסת בלבד, לא ניתן לשמש כשופט במערכת אלטרנטיבית לבתי הדין הרבניים, כפי שהסברנו לעיל בדין ערכאות שבסוריא. גם אם כעת אין אפשרות חוקתית לבתי הדין הרבניים לדון במשפט הפלילי, אין זה גורע בכחיה זה מהאיסור הטמון בשימוש כשופט בבתי המשפט האזרחיים בימינו, אפילו לא במשפט הפלילי. לכן קשה מאוד לסמוך על היתרו של הרב ליאור למעשה